

Lectura in mileniul al treilea - o perspectiva sociologica

Reading in the third millenium– a sociological perspective

Abstract

The new communicational technologies caused important changes at the level of lecture, viewed as a psycho-social phenomenon. This work is a pleading for a sociological study of lecture, provided that scientific projections are imposed to the evolution of this phenomenon. There are also reviewed the advantages and disadvantages on which the electronic environment imposes in users' configuration, of the institutional lecture.

Ofensiva noilor tehnologii comunicationale determina transformari de substanta la nivelul lecturii, in conotatiile sale psiho-sociale. In acest context, apelul la cercetarea sociologica aprofundata se impune cu necesitate: „Avem nevoie de abordari legate de cadrul, de instrumentarul si de modelele de implicare ale sistemului infodocumentar in evolutia, sau, poate, in involutia lecturii. Lectura contemporana are alte caracteristici psihologice decat acum o suta de ani, aproape ca este un alt fenomen, chiar daca o putem defini si azi, ca oricand, drept un cod de receptare. Ce citim? De ce citim? Cum citim? Asistam la un proces evident de transformare a lecturii”(1).

Keywords

Library, Reading, Sociological studies, The new technologies of information and communication

Cuvinte cheie

Biblioteca, Lectura, Sociologia lecturii, Noile tehnologii de informare si comunicare

Lectura – obiect al investigației sociologice

Studiile (sociologice) comparative privind fenomenul lecturii la nivelul mai multor țări sunt destul de puține, principala dificultate constând în realizarea unui corpus de indicatori care să se regăsească în cazul fiecărei entități (țări) investigate. Este vorba, în esență, de nomenclatoarele socio-profesionale care dezvăluie diferențe semnificative de la o țară la alta. Totuși, analizând literatura de specialitate, am regăsit prezentarea unor astfel de studii care dau, cel puțin la nivel orientativ, repere privind starea actuală a lecturii, tendințele ei de evoluție. Astfel, Emil Tudor într-un articol foarte bine organizat, prezintă rezultatele unor anchete la scară europeană. Sunt enumerate câteva astfel de studii(2):

1. Studiul realizat de France-Édition (1993).

2. Anchete intitulate “Regards croisés: Lire en Europe, une comparaison –Allemagne, Italie, Grande-Bretagne, Espagne, France”, realizate în anul 1994 de Direcția pentru Carte și Lectură din Franța și de compania France Loisirs, cu prilejul Targului de Carte Temps des Livres. Acest studiu a fost finalizat în anul 1996.

3. Ancheta despre practicile de lectură din liceele aflate în cinci capitale europene “Grinzane Europa 97. Les lycéens d'Europe et la lecture”, realizată la inițiativa Fundației Grinzane Cavour din Italia.

4. Ancheta “Grinzane Europa 99” inițiată de aceeași fundație.

Articolul mai sus amintit redă unele din constatările unui studiu privind “Practicile de lectură în Franța, Germania, Marea Britanie, Italia și Spania”. Este un studiu comparativ, realizat de Colombe Schneck pentru France-Édition, în anul 1993. Studiul, structurat în trei părți (profilul cititorilor, factorii socio-demografici și mediile politice și culturale (instituționale)) a dus la reliefaarea multor constatări interesante în ceea ce privește evoluția fenomenului lecturii. Iată câteva dintre acestea:

-în fiecare țară se constată o creștere a segmentării pietelor naționale, de la multitudinea profilurilor de cititori până la diversificarea cererilor de titluri;

-au fost identificate două mari tipuri de cititori:

a. **Cititorul traditional:** pentru el, lectura este o plăcere, o activitate desfășurată cu regularitate; cumpără cărți de la librărie, îndeosebi opere de ficțiune pe care le citește în totalitate; licențiat, constituind un segment în creștere în țările în care se constată o creștere a nivelului de școlarizare; locuiește în mediul urban.

b. **Cititorul mediu sau cititorul ocazional:** citește câte puțin din toate, cumpărând atât din marile magazine cât și din librăriile specializate ; unii dintre ei nu se consideră cititori adevărați, pentru că citeșc cărți (ghiduri practice, cărți de benzi desenate etc) pe care nu le consideră “cărți adevărate”; consumă mai degrabă pentru a găsi o informație; student sau salariat, lectura este pentru el un instrument de informare și formare.

Pornind de la aceste “doua portrete robot”, se afirma faptul ca studiul deprinderilor de lectura in Europa trebuie sa se concentreze pe cele doua tipuri de “strategii de lectura”- lectura traditionala si cea de consultare. Scaderea generala a indicelui de lectura in Europa trebuie judecata si in contextul modificarii felului in care cititorii se raporteaza la carte, in conditiile unei anumite pierderi de legitimitate: cartea nu mai este perceputa atat de mult ca obiect de valoare- ea este citita si apoi aruncata. Se face din ce in ce mai putin apel la imaginar si mai mult la realitate.

In ceea ce priveste factorii socio-demografici ai lecturii, se precizeaza faptul ca rezultatele se bazeaza pe ancheta intitulata “Practici culturale ale francezilor”, realizata in anul 1989. Printre tendintele surprinse de aceasta ancheta se remarca urmatoarele:

- 94 % dintre francezi citesc cel putin o carte pe an, cei mai activi fiind identificati in regiunea pariziana si in marile orase.

- concurenta facuta lecturii de catre presa si tv. este relativa;

- se constata: scaderea numarului de carti citite si cresterea numarului de cititoare; un recul al lecturii la persoanele cu varste intre 15-24 de ani, considerat un “efect de generatie”.

Scaderea indicelui de lectura este explicata prin faptul ca scrisul, in cultura contemporana, are un rol mai putin important, cartea pierzandu-si locul sau de instrument privilegiat de exprimare si transmitere a culturii. Ea nu mai reprezinta un obiect “sacru”, pe care il citesti de la prima la ultima pagina, ci o modalitate, ca oricare alta, de informare si de petrecere a timpului liber.

Cele doua mari tendinte, in ceea ce priveste lectura, identificate la francezi (cresterea numarului de cititoare si scaderea lecturii la persoanele cu varste cuprinse intre 15-24 de ani) pot fi regasite in intreaga Europa. Tinerii continua sa fie categoria de cititori cea mai activa, chiar daca indicele de lectura in randul lor este in scadere. Se constata o schimbare a manierei de a citi: cartea este consultata in primul rand pentru gasirea unei informatii. Acest tip de lectura nu este considerat de catre tineri o “lectura veritabila”. Femeile citesc mai mult, in special romane, intr-o maniera traditionala (carti de “citit” si nu “de consultat”, contrar barbatilor”), existand un tip de lectura specific feminin (din placere, in detrimentul gasirii unei informatii, cititul cartilor decat al presei).

Aceste tendinte se regasesc in toate tarile europene, varsta, sexul, veniturile, gradul de educatie, dimensiunea orasului conditioneaza atat cantitatea (frecventa), cat si calitatea (genul) lecturii. Indiferent de tara, se poate afirma:

- cititorii cei mai activi sunt de gen feminin, cu studii superioare si care traiesc in mediul urban;

- cititorii “medii” sunt in general tineri si de gen feminin;

- cititorii ocazionali nu au in general studii superioare si se gasesc atat in mediul rural cat si in cel urban.

Partea a treia a studiului privind “Practicile de lectura in Franta, Germania, Italia si Spania:

studiu comparativ” aduce constatari privind situatia mediilor institutionale ale lecturii:

-in domeniul bibliotecilor publice, diferentele sunt mari, de la Marea Britanie, bine “dotata” in acest sens, Franta, cu mai putine biblioteci publice pana la Spania si Italia, unde numarul de biblioteci publice este insuficient;

-locul cartii in sistemul scolar si universitar depinde de tipul de organizare a invatamantului: in Marea Britanie, studentul este supravegheat de un “master” care il sfatuieste si care ii recomanda lecturile in functie de nevoile, dar si de gusturile sale personale; in Italia, studentul (cel mai activ dintre tarile comparate) este nevoit sa exploreze singur bibliografia (nu exista cursuri, ci doar o bibliografie care cuprinde temele examenelor); in Germania si Franta, studentii sunt numiti si “citorii utilitari”, ei solicitand de regula carti mai ieftine, in care informatiile sunt mai sintetizate.

Studiile citate au adus in discutie si impactul pe care mass-media il are in ceea ce priveste indicele de lectura. Este sigur faptul ca marirea numarului de canale tv. in Franta, Italia, Marea Britanie si Spania, petrecuta in anii’ 80 a avut consecinte asupra deprinderilor de lectura. Cu toate acestea, nu este deloc sigur faptul ca televiziunea ar fi cauza (sau singura cauza, am zice noi) scaderii interesului pentru lectura (un sondaj realizat in Franta a aratat ca pentru 72 % dintre cei intervievati aparitia noilor canale tv. nu a schimbat cu nimic obiceiurile de lectura, 5% afirmand ca acest lucru mai degraba i-a facut sa citeasca mai mult.). S-a observat ca pe masura ce se acorda mai mult timp loisir-ului, se citeste mai mult. Franta este singura tara in care emisiunile literare de la televiziune au o influenta directa si puternica asupra pietei de carte- televiziunea poate constitui o modalitate de acces la carte, de exemplu, prin emisiuni literare, adaptari tv. ale unor opere etc.

Cercetarile privind lectura realizate in S.U.A., s-au concentrat pe demonstrarea avantajelor acesteia fata de alte forme de recreere si pe dezvoltarea metodologiei de masurare a efectelor lecturii. Lectura si educatia au fost considerate componente vitale ale succesului (in sec. al XX-lea) industrializarii si afacerilor. Pamela Sewce Richards, de la Rutgers University (S.U.A.), in comunicarea “Lectura si cercetarea lecturii in S.U.A. in sec. XX” reliefa cateva dintre tendintele negative in lectura curenta din S.U.A.(3): barbatii par sa fi abandonat lectura ca activitate de loisir: lectura recreationala este in descrestere printre tinerii americani de ambele sexe; lectura, vazuta ca intelegere, abilitatea de a intelege complex scrisul material, au scazut dramatic.

In Romania nu exista, deocamdata, preocupari pentru studii ample de sociologia lecturii, paradoxal, intr-un moment in care se cer lamurite numeroase aspecte: statutul social al scriitorului, locul si rolul lui in societate; circulatia operei (literare); relatia dintre valoare (literara) si succesul la public; audienta; surprinderea unor tipologii ale lecturii si ale lectorului; rolul, functiile si efectele lecturii la nivel psiho-social. Toate aceste aspecte se materializeaza in indicatori care pot masura starea culturala a natiunii (4). Miza este, in ultima instanta, identificarea unui model cultural romanesc, continand, ca paliere, creatorul, opera sa, dar si utilizatorul, precum si racordarea acestui

model la valentele unei societati a cunoasterii.

Bibliotecile romanesti ar trebui sa devina centre de cercetare ale lecturii viabile, avandu-se in vedere schimbarile majore survenite in structura intereselor si nevoilor de lectura, a mijloacelor de comunicare, a relatiilor cu creatorii si cu comunitatea in care activeaza, totul interpretat intr-o viziune globala care ar deschide calea spre o comunicare reala la nivel national si european. Prioritare ar fi cercetarile care sa ne lamureasca asupra impactului pe care automatizarea si informatizarea le au asupra utilizatorilor, mai ales acum, cand multi contesta functia de „cunoastere” a Internetului. De interes ar fi si studiile care sa configureze „harti” ale lecturii si ale lectorului, tipologii ale intereselor de lectura, modul in care sunt percepute noile servicii puse la dispozitie de catre biblioteca. Cu toate ca cercetarea sociologica presupune personal specializat (sunt prea putini sociologi in bibliotecile romanesti), consideram ca exista solutii, o asemenea functie de cercetare putand fi insusita, de exemplu, de asociatiile profesionale ale bibliotecilor din Romania.

Lectura si provocarile noilor tehnologii de comunicatie

Este unanim acceptat faptul ca noul univers comunicational va afecta atat destinul cartii traditionale, cat si al lecturii, in special al celei institutionale. Numeroasele discutii care se poarta au dus la identificarea unor potentiale avantaje si dezavantaje ale mediului electronic, vazut ca un mediu „incert” (5). Dintre dezavantaje, putem enumera: accesibilitatea inca limitata la Internet (constrangeri de natura economica, culturala); pericolul de izolare si de atomizare sociala, de „rupturi” in spatiul comunicarii interumane; noua alfabetizare (electronica) poate duce la grave clivaje de natura sociala, o serie de categorii socio-profesionale neavand accesul si competentele necesare pentru folosirea noilor tehnologii; pericolul poluarii informationale, al patologiilor de ordin informational, al promovarii unei inteligente confuze; diminuarea capacitatii de interiorizare si reflectie, imposibilitatea de a structura informatiile; lipsa unei ierarhii a informatiilor, care poate fi contracarata prin derularea unor programe de formare continua, a utilizatorilor (navigarea inteligenta care sa duca la stimularea creativitatii, a interactivitatii si a gandirii asociative); pericolul promovarii unei gandiri distorsionate, cauzata de subtile mecanisme de dezinformare si manipulare si de instaurarea unei gandiri unice (exprimata intr-o limba unica: engleza), rezultatul existentei marilor grupuri de comunicare. Exista si alte probleme care asteapta o solutie: fiabilitatea informatiei accesate, stabilirea autenticitatii surselor, stocarea si arhivarea publicatiilor electronice, controlul bibliografic al publicatiilor electronice, imprumutul, proprietatea intelectuala.

Avantajele noului mediu electronic se materializeaza in: democratizarea culturii si cunoasterii, ameliorarea semnificativa a vietii cotidiene a oamenilor (exemplu: cresterea accesului la lectura al persoanelor cu deficit de vedere); facilitatile aduse de editarea, difuzarea si accesarea electronica la

cei cuprinsi intr-o forma sau alta de invatamant; deschiderea unei largi perspective consultarii documentelor la domiciliu, expedierea imediata, sub forma de fisier, a textelor solicitate.

Noile tehnologii influenteaza pozitiv dimensiunile, continutul si calitatea lecturii, ducand la noi oportunitati: posibilitatea accesarii continutului unor documente aflate la distanta si a reproducerii integrale sau partiale a acestora; sprijinirea lecturii active, prin furnizarea unor noi cai si piste de cautare, de rezumare si decodare a textelor, punand la dispozitie suportul necesar lecturii multiple, asigurate acum de accesul simultan la mai multe texte.

Toate aceste probleme schimba, calitativ, continutul conceptului de lectura, functiile si efectele sale psiho-sociale. Pentru a putea discerne anumite proiectii de dezvoltare in acest domeniu, studiul sociologic se impune cu necesitate, cercetarile viitoare trebuind sa realizeze drumul catre o societate (democratica) a cunoasterii.

dr. Octavian Mihail Sachelarie
material prezentat la Sesiunea de Comunicari Stiintifice
„Mass Media, comunicare si comunitate”, Bucuresti,
Facultatea de Jurnalism si Stiintele Comunicarii, mai 2008

1 – **STOICA, Ion.** Cercetarea bibliografica si medierea inteligenta in societatea obiectelor informatonale (interviu realizat de Letitia Constantin si Tabita Chirita – martie 2005). In: *Revista Bibliotecii Nationale a Romaniei*, An XI, 2005, nr. 1, p. 26-30.

2 – **TUDOR, Emil.** Lectura in Europa: cateva consideratii. In: *Revista Bibliotecii Nationale a Romaniei*, An XI, 2005, nr. 3, p. 30-32.

3 – **POPESCU, Cristina.** Cititor – bibliotecar – biblioteca. In : *Biblioteca, revista de bibliologie si stiinta informarii*, Anul LV, Serie Noua, Anul XIV, 2003, nr. 8, p. 239.

4 – **SACHELARIE, Octavian Mihail, Petrescu, Victor.** *Universul lecturii. De la Gutenberg la Google.* Bucuresti, Ed. Do-minor, 2008, p. 30.

5 – **STOIAN, Victoria.** Lectura si mediul electronic. O abordare psihosociologica. In: *Revista Bibliotecii Nationale a Romaniei*, An VII, 2001, nr. 1, p. 30-32.